

Қазақстан Республикасы

2008 жылғы ХВҚ миссиясының қорытынды мәлімдемесі^[1]

2008 жылғы 26 қыркүйек

IV Бапқа сәйкес 2008 жылғы сәуірде соңғы консультациялар өткізілгеннен кейінгі ахуалдың дамуын талдау мақсатында ХВҚ миссиясы 2008 жылғы 22 – 26 қыркүйек аралығындағы кезеңде Қазақстанда болды. Миссия сапар кезінде мәселелерді мазмұнды және ашық талқылағаны үшін ресми органдарға алғысын білдіреді. Миссия соңғы уақытта әлемдік қаржы және шикізат нарықтарында болған күйзелістердің аясында ресми органдармен және жеке сектордың өкілдерімен экономикалық ахуалдың дамуын және Қазақстанның жауап ретіндегі экономикалық саясатын талқылады. Төмендегі мәлімдеме миссия мүшелерінің көзқарасын білдіреді.

Соңғы апталар ішінде әлемдік қаржы нарықтары едәуір қысымға ұшырады. Әлемдік экономиканың өсу қарқынының баяулау белгілері күшейіп және АҚШ қаржы секторында туындап отырған елеулі шиеленіс жағдайында, акциялардың әлемдік бағалары мүлдем дерлік тұрақсыз болып отыр, кредититтер бойынша спрэдтер ұлғайды, ал мұнайдың және шикізат тауарларының бағасы олардың жыл ортасындағы аса жоғары мәндерімен салыстырғанда төмендеді. Әлемдік қаржылық күйзелістердің Қазақстанға тікелей әсері 2007 жылдың тамыз-қыркүйектегімен салыстырғанда неғұрлым шектеулі болғанына қарамастан (бұл жолы банкаралық пайыздық ставкаларға және валюта бағамына әсері шамалы болды), кредит дефолтының тәуелсіз своптары және банк облигациялары бойынша спрэдтер ұлғайып, Қазақстан қор нарығы күрт төмендеді.

Біз мұндай жағдайда нақты ЖІӨ-нің өсу қарқыны таяудағы болашақта салыстырмалы түрде жоғары емес деңгейде сақталады деп күтудеміз. Сірә, нарықта қалыптасқан осындай жағдайларда банктердің сырттан қарыз алуды басталатын өтеу мерзімімен алмастыру мүмкіндігі неғұрлым шектеулі болатын шығар, мұның өзі кредиттің нақты өсу қарқынының төмендей беретінін білдіреді, ал мұнай бағасының төмендеуі экономиканың 2008 жылдың бірінші жартыжылдығында болған басты тірегін әлсіретеді. Тұтастай алғанда, біз нақты ЖІӨ-нің өсу қарқыны ағымдағы жылы 4,5 пайыз және 2009 жылы 5,3 пайыз болады деп болжап отырмыз. Әлемдік экономикалық және қаржылық ахуалдың жылдам эволюциялануы жағдайында бұл болжаммен айтарлықтай белгісіздік қоса жүреді, бірақ түбінде осы деңгейге жетпеу тәуекелдері орын алуы мүмкін.

Ққалыптасқан ахуалды жеңіп шығу үшін Қазақстанда ол сүйенуге болатын айтарлықтай қаржы ресурстары бар және орташа мерзімді экономикалық перспективалар қолайлы болып отыр. Ресми валюталық активтер Ұлттық Банктің (ҚҰБ) резервтерін және мұнай қорының (ҚРМҚ) активтерін қосқанда, қыркүйектің аяғында 48 млрд долл. болды, мұның өзі олардың 2007 жылдың ортасындағы деңгейінен көп жоғары. Ағымдағы операциялар шотының сальдосы ағымдағы жылы айтарлықтай нығайды; таяудағы жылдары мұнай өндірудің едәуір ұлғаюы күтілуде.

IV Бапқа сәйкес сәуірде консультациялар өткізілген кездегідей, біз қысқа мерзімді болашақта экономикалық саясаттың нақ ортасында даму перспективаларымен байланысты тәуекелдерді басқару мен жоғары және тұрақты өсу қарқынын жаңғыртуға жағдай жасау болуы тиіс деп ойлаймыз. Біздің соңғы сапарымыздан кейінгі кезеңде ресми органдар экономика бастан кешкен қиындықтарды шебер жеңе білуді жалғастырды; біз экономикалық саясаттың Қазақстан экономикасының тұрақтылығын арттыру мақсатында ақша-кредит, салық-бюджет және қадағалау салаларында қабылдап отырған шараларын

қолдаймыз. Дегенмен, бұрынғысынша, әлемдік қаржы нарықтарындағы құбылмалылықтың жаңа кезеңінде тереңдей түскен салмақты проблемалар әлі де баршылық. Экономикалық саясаттың негізгі мәселелері бойынша біздің көзқарасымыз төменде баяндалады.

Қазақстан банктері бұрынғысынша айтарлықтай қысымға ұшырап отыр және қадағалау саласына баса назар аудару қажет. Қолда бар деректер бойынша, банктердің бұрынғысынша капитал жеткіліктілігінің және өтімділік нормативтерін жақсы орындап отырғанына қарамастан, олардың пайда табушылығы төмендеуде; келесі жыл бойы сыртқы борыштың үлкен ауқымын өтеуге тура келеді; активтердің сапасы нашарлауда. Осындай жағдайларда ресми органдардың ең алдымен банктердің өсіп отырған қызмет көрсетілмейтін кредиттерді жабуға және кепілмен қамтамасыз ету құнының төмендеуіне арналған тиісті резервтер құруын, сондай-ақ Ресейдегі таяуда болған сілкіністердің жағымсыз әсер етуі мүмкін өздерінің шет елдегі операциялары бойынша тәуекелдерін барабар бағалауын қамтамасыз ете отырып, ахуалды мұқият қадағалағаны маңызды. Бұдан басқа, экономикалық саясатты іске асыру үдерісін қолдау үшін сыртқы борышты өтеудің алдағы мерзімдері туралы уақтылы және бірыңғай түсінік қалыптастыру қажет.

Ресми органдар реттеушілік және қадағалаушылық негізін жетілдіруді жалғастыруда. Өткен жылы ҚҚА қаржылық қиыншылық туралы ерте ескертетін көрсеткіштермен жұмысты және қашықтықтан бақылаудың деректер жинауды қоса алғандағы тиімділігін жетілдіруді қосқанда, өзінің банктерді қадағалауды нығайту бойынша бірқатар құптауға тұрарлық қадамдарын жасаған болатын,. Біз сондай-ақ банктер капиталының ең төменгі деңгейінің мөлшеріне қойылатын талаптарды арттыру бойынша жоспарларды құптаймыз. Өткен жылы қол қойылған Уағдаластық туралы меморандумның операциялық аспектілерімен жұмыс жүргізілуде. Ұлттық Банктің өтімділігін ұсынуға арналған құралдардың тізімі кеңейтілді; салымдарды сақтандыру қоры нығайтылды; парламентке банк қызметі туралы заңға қадағалау органдарының оңынан тұрмаған банктерге қатысты шаралар қолдану жөніндегі әлуетін нығайтатын өзгерістер енгізу жөнінде ұсыныстар жасалды.

Қазіргі уақытта банк секторының жағдайы нашар активтердің бөлігін басқару үшін Активтерді тұрақтандыру қорын (АТҚ) құру жоспары талқылануда. Біз осындай қорды құру банк секторында орын алған қиындықтарды жеңуге ықпал ететін пайдалы құралға айналады деп ойлаймыз. Оның тиімділігін қамтамасыз ету үшін қор мақсаттарының басынан бастап нақты айқындалуы және банк акционерлерінің қажет болған жағдайда қосымша капиталды тартуын қосқанда, қордың банктердің балансын нығайту жөніндегі ауқымды шаралар пакетінің бір бөлігіне айналуы маңызды. АТҚ банктерге қысқа мерзімді өтімділікті ұсыну құралы ретінде пайдаланылмауы тиіс – бұл Ұлттық Банктің функциясы болып қалуы тиіс. Басқа елдердің осындай қорларға қатысты тәжірибесі АТҚ-ның аса жоғары тиімділігін қамтамасыз ету үшін оның банктерді қаржымен демеуді мақсат етіп қоймай, коммерциялық негізде жұмыс істеуге тиіс екенін көрсетеді. Бұл активтерді баланстық құны бойынша емес, нарықтық бағалау құнына жақын бағамен сатып алуды білдіреді; бұл ретте активті сататын банкке активті соңғы сатудан алынған пайданың кез келген үлесі ұсынылуы мүмкін. Сонымен бірге, бұл қор айқын және есеп беретін болуы тиіс; қорды құрған кезде ол сатып алатын оңынан тұрмаған активтермен болатын жағдайды жедел реттеуге арналған тиісті ынталандыруларды құруды қамтамасыз ету үшін оның қызметінің аяқталу мерзімін нақты белгілеу қажет. Сондай-ақ бұл қорды оңынан тұрмаған активтерді басқару және қайта құрылымдау саласындағы мамандардың құрғаны және саясаттың араласуынан азат болғаны маңызды. АТҚ-ның тиімді жұмыс істеуін қолдау үшін сондай-ақ басқа ілеспе реформалар, оның ішінде банкроттық туралы заң жөніндегі мәселені қарау қажет.

Ақша-кредит саясатына қатысты, ҚҰБ бұрынғысынша экономикалық өсімді, қаржы тұрақтылығын және инфляцияның төменге бағытталған траекториясының тұрақтылығын қолдауды қамтамасыз етудің аралығында тепе-теңдікті сақтауы тиіс. Инфляцияның шарықтауы өткен сияқты, азық-түлік бағалары инфляциясының төмендеуіне және неғұрлым баяу өсу қарқынының кәсіпорындардың баға белгілеу әлуетіне тигізетін ықпалына байланысты біз жыл аяғына дейін инфляция 11½ пайызға дейін төмендейді деп күтеміз. 2009 жылы инфляцияның төмендеуін жалғастырудың маңызы зор; сондықтан біз қыркүйекте

ҚҰБ Басқармасының отырысында қабылданған ақша-кредит саясатының бағытын бұлжытпай сақтау туралы шешімді қолдаймыз. Біз инфляцияның төмендеуіне байланысты шын мәнісінде ішкі депозиттердің өсуіне қолдау көрсететін және банктердің неғұрлым тұрақты қорландыру базасына өтуіне ықпал ететін оң нақты пайыздық ставкалар қалпына келуі тиіс деп ойлаймыз. Инфляцияны неғұрлым берік тежеуге қол жеткізгеннен кейін ақша-кредит саясатын жұмсарту туралы мәселені қарауға мүмкіндіктер тууы ықтимал екендігіне қарамастан, біз осы мақсаттарда мейлінше сақ болуды ұсынамыз.

Өткен жылы валюта бағамының тұрақтылығы салымшылар сенімінің сақталуының және өтеу мерзімі басталған кезде олардың шетел валютасындағы өз міндеттемелерін орындау барысында корпоративтік және банк секторларын қолдауының негізгі факторына айналды. Шілдеден бастап теңге бірқалыпты нығая бастады; миссия егер ішкі қаржы нарығында біршама тұрақты ахуал сақталған жағдайда, болашақта валюта бағамына мейлінше икемділік беруді қолдайды. Егер теңге төмендеу жағына қарай елеулі қысымға ұшыраса, миссияның пікірі бойынша, Ұлттық Банк, дегенмен, бағамды қорғауға бағытталатын резервтердің көлемін шектейтін нақты операциялық ережелерді қолданып, өткен жылдағыдай, валюта бағамын қолдауға тиіс болады.

Қазақстандағы берік бюджет позициясы өсу қарқынының баяулауы жағдайында экономиканы қолдау үшін үкіметке салық-бюджет саясатын пайдалануға мүмкіндік берді. Біз таяуда қабылданған қосымша бюджетте шығыстардың ұлғаюының негізі бар деп ойлаймыз және автоматты бюджеттік тұрақтандырушыларды іске қосу қажет, мұның өзі бюджеттің мақсатты көрсеткіштерін орындау мақсатында орнын шығыстарды қысқартумен толтыруды қажет етпестен, таяу болашақта экономиканың әлсіреуі салдарынан кірістердің кез келген түспеуіне жол беруге мүмкіндік береді. Болашақ туралы айтсақ, үкімет таяуда жариялаған үшжылдық бюджет жоспары орта мерзімді перспективаға арналған салық-бюджет саясатының нақты траекториясына жол салады. Дегенмен, бюджет кірістеріне (ең алдымен мұнай секторынан түсетін түсімдерге) қатысты, сондай-ақ екі немесе үш жылда макроэкономикалық цикл қандай сатыда болатынына қатысты белгісіздікті ескере отырып, біз үкіметтің келесі жылдары мемлекеттік секторда жалақыны және зейнетақыны одан әрі айтарлықтай арттыру бойынша міндеттеме алмағаны маңызды деп ойлаймыз.

Салық кодексі шеңберінде шикізат емес секторға қатысты ұсынылатын реформалар – осы секторда бәсекеге қабілеттілікті арттыруға және үкімет экономиканы әртараптандыру бойынша қойған мақсатқа жетуге ықпал ететін құптауға тұрарлық қадам. Бұл ұсыныстар салық базасын кеңейтуге, көптеген салық ставкаларын төмендетуге және корпоративтік секторда ставкаларды Қазақстанның негізгі сауда әріптестері қолданатын ставкалармен салыстырылатын деңгейге дейін жеткізуге бағытталған. Кен қойнауын пайдалану секторында бұл реформалардың үкіметтің көбірек кіріс алуға ұмтылысы мен инвестицияларға ықпал ету және осы сектор үшін өндірістік ынталандырулар арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуінің маңызы зор.

Үкіметтің 1 қыркүйекке дейін қолданыста болған астық экспортына тыйымды жаңғыртпау шешімін батыл қолдауға болады. Миссия табанды түрде үкіметке азық-түлік және отын экспортына қалған шектеулерді алып тастауды және астық экспортына кез келген бажды енгізуден қалыс болуды ұсынады. Біз бұрынғысынша жоғары бағалардың азық-түлікке және энергия тасымалдауыштарға ықпалын жұмсарту үшін әлеуметтік осал топтарға адрестік уақытша көмек бағдарламасын енгізу туралы мәселені қарауға болар еді деп деп ойлаймыз; мұндай бағдарламалар бірқатар елде табыспен іске асырылды.

[\[1\]](#) Осы мәлімдеме миссия қызметкерлерінің көзқарасын білдіреді және ХВҚ-ның ресми позициясына сәйкес келмеуі мүмкін.